Etica în intelligence şi cazul scandalului de spionaj împotriva Germaniei

Dr. Valentin STOIAN
Institutul Naţional de Studii de Intelligence
Academia Naţională de Informaţii „Mihai Viteazul”
vstoian@dcti.ro

Abstract

The article aims to evaluate the burgeoning literature on intelligence ethics and to analyze the 2014 German spying scandal from this perspective. It presents an appraisal of American espionage actions in Germany, based on public revelations and concludes that ethical aspects were violated.

The first part of the article elaborates the principle of gradual intelligence action, as formulated by the just intelligence doctrine. While doing so, the article also presents two other competing views on ethics, realism and utilitarianism. Yet, it selects just intelligence doctrine as the paradigm which best combines the state's duty to ensure its citizens' security with the fundamental premise of universal human moral status. The first part concludes by arguing that intelligence action should be gradual in both intention and means.

The second part discusses the 2014 revelations of American espionage in Germany and appraises them according to principles of intelligence ethics. It argues that the goal of action was not the discovery of a grave and imminent threat and that the means employed were disproportionate and indiscriminate. The article closes with an appeal for rebuilding trans-Atlantic trust.

Keywords: intelligence, ethics, Snowden, Germany.

Introducere

Ideea de etică în activitatea de intelligence a avut parte de diferite abordări atât în literatura de specialitate cât şi în înţelegerea dată de practicieni. Există o tensiune evidentă între modul cum cetăţeanul obişnuit concepe ideea de moralitate şi practica activităţii de intelligence. Aceasta presupune acţiuni care, de multe ori sunt în afara sensului dat convenţional

termenului de moralitate. De exemplu, inventarea unei identităţi legendate, şantajarea unei potenţiale surse sau motivarea acesteia prin mijloace financiare pentru a-şi înşela partenerii de muncă, interceptarea comunicaţiilor sau acţiunea în afara legii statului pe teritoriul căruia se desfăşoară activitatea sunt considerate, de către simţul comun, acţiuni imorale. Pentru a depăşi această dificultate, de multe ori, cei direct implicaţi în activitatea de intelligence preferă să aibă o abordare „amorală"[1] („totul e acceptabil în dragoste şi război") sau să îşi justifice acţiunile prin servirea interesului statului pe care îl reprezintă. De exemplu, Hugh Selton Lady, şeful CIA-ului din Italia, implicat în răpirea extraordinară a imamului Abu Omar din Milano a declarat că „am fost doar un soldat, eram într-un război împotriva terorismului şi nu puteam pune la îndoială ordinele care mi s-au dat".[2]

Pe de altă parte, nevoia umană de securitate este una fundamentală, fiind considerată de filosofia politică unul dintre motivele pentru care indivizii aleg să iasă din starea de natură şi să formeze entităţi statale. Statele sunt investite de cetăţeni cu rolul primordial de a proteja viaţa şi integritatea fizică a indivizilor, pe lângă drepturile fundamentale ale acestora. Istoria filosofiei occidentale a recunoscut statului dreptul şi chiar datoria de a folosi violenţa pentru apărarea cetăţenilor care îl compun, atât împotriva ameninţărilor externe, cât şi împotriva celor care încalcă legile unui stat legitim. În privinţa relaţiilor dintre cetăţenii unui stat, tradiţia filosofică (Rousseau, Kant) presupune că cel care comite acte de violenţă împotriva concetăţenilor săi rupe contractul cu aceştia şi revine în starea de natură, fiind singurul responsabil de pedeapsa pe care apoi o primeşte. De exemplu, Kant consideră că pedepsirea unui infractor poate fi justificată deoarece infracţiunea acestuia violează principiul egalităţii între cetăţeni, pedeapsa fiind modul în care statul restabileşte această egalitate.[3] Rousseau consideră că cei care încalcă legea devine un rebel şi un trădător, declarând război propriului stat.[4]

---

[1] J.E. Drexel Godfrey „Ethics in intelligence" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006, 5.

[2] Reuters, U.S. spy says just followed orders in Italy kidnap, 30.06.2009, http://www.reuters.com/article/2009/06/30/us-italy-usa-rendition-idUSTRE55T3H420090630, Accesat 15.10.2014

[3] Imanuel Kant, The Science of Right, https://ebooks.adelaide.edu.au/k/kant/immanuel/k16sr/introduction.html#D, Accesat 15.10.2014.

[4] J.J. Rousseau, On the Social Contract, translated by Jonathan Bennett, 2010,

Prin urmare, etica activităţii de intelligence trebuie privită în acest context, iar analiza morală trebuie să depăşească înţelegerile convenţionale. Abordând acest subiect din diverse perspective filosofice, toţi autorii din domeniu au ajuns la concluzia că moralitatea acţiunilor de intelligence se poate analiza în funcţie de raportarea lor la principiul gradualităţii, conform căruia aproape orice acţiune este permisibilă dacă este adaptată gravităţii ameninţării şi gradului de protecţie a informaţiei ce trebuie descoperită. Scopul acestui articol este de a prezenta şi distila principiul gradualităţii aşa cum este întâlnit în literatură şi de a îl aplica pentru analiza scandalul de spionaj izbucnit în vara lui 2014 între Statele Unite ale Americii şi Germania.

Bineînţeles, datorită faptului că pornesc de la premise diferite, concluziile autorilor ce vor fi enumeraţi diferă. În timp ce toate perspectivele acceptă că anumite acţiuni sunt legitime, sfera celor care sunt considerate nepermise, sau strictețea condiţiilor care trebuie îndeplinite pentru ca o acţiune să fie permisibilă este diferită, aşa cum se va vedea în secţiunea următoare.

O limită importantă a acestui articol trebuie menţionată de la început. Literatura în domeniul eticii de intelligence, precum şi declaraţiile publice ale practicienilor de multe ori confundă trei concepte distincte. Primul este cel al legalităţii, care se referă la conformitatea acţiunii de intelligence cu legea statului care o ordonă, oricare ar fi aceasta. Astfel, ascultarea telefoanelor unui cetăţean fără mandat este o încălcare a legalităţii statelor democratice. Al doilea concept este cel al responsabilităţii publice. Responsabilitatea publică a fost înţeleasă de amiralul Stansfield Turner ca „există un singur test pentru etica activităţilor de intelligence din surse umane – dacă cei care le aprobă consideră că îşi pot argumenta acţiunile în faţa opiniei publice, în cazul în care acestea devin cunoscute”[5]. Ca exemplu, deşi poate legea poate a fost respectată (s-a obţinut mandat) atunci când au fost ascultate telefoanele unui grup de studenţi cu vederi critice la adresa politicii externe, publicul cu greu va accepta o astfel de acţiune. Cel de-al treilea palier de analiză a unei acţiuni/norme este cel al eticii, un concept mai larg, care poate oferi principii utilizabile la evaluarea critică a cadrului normativ şi a cutumelor care guvernează domeniul de intelligence, şi nu doar a acţiunilor întreprinse. Aceste norme sunt derivate

http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/rousseau1762.pdf , Accesat 15.10.2014, 17.

[5] Michael Quinlan, „Just Intelligence: Prolegomena to an ethical theory”, Intelligence and National Security Vol 22, No.1, 1-13.

de autori din teoriile filozofiei morale, teorii care au scopul ambiţios de a defini norme cu valoare universală. Doar aceste teorii fac subiectul articolului de faţă.

Literatura de specialitate

Toni Erskine[6] prezintă perspectiva realistă asupra moralităţii acţiunii de intelligence ca fiind cea mai permisivă. În această concepţie, care provine din filosofia lui Thomas Hobbes sau Nicolo Machiavelli, statul are datoria de a îşi asigura întâi de toate propria supravieţuire, apoi bunăstarea propriilor cetăţeni, iar binele altor state sau a cetăţenilor lor nu este o problemă de luat în seamă. Acţiunile de informaţii nu doar că nu sunt imorale, ci sunt morale şi binevenite dacă îmbunătăţesc şansele de supravieţuire şi putere ale statului. Ofiţerii de informaţii sunt comparaţi cu firele unei pânze de păianjen, oferind informaţii suveranului asupra lumii exterioare sau cu razele de lumină care iluminează sufletul uman.[7] Aşa cum arată Erskine, această perspectivă nu trebuie privită ca fiind una amorală (în activitatea de informaţii nu este loc de moralitate) ci una care defineşte interesul statului ca fiind criteriul de evaluare a permisibilităţii unei acţiuni. Bineînţeles, este o concepţie ce justifică multe tipuri de acţiuni, incluzând pe cele extreme cum ar fi asasinatul politic sau chiar tortura (ţinând totuşi cont ca aceasta să nu dăuneze reputaţiei statului care o face, dacă reputaţia nepătată este un mijloc de a exercita puterea).[8]

O a doua perspectivă asupra moralităţii acţiunii de informaţii este cea justificată de Michael Herman[9] şi criticată de Erskine. Aceasta are la bază teoria utilitaristă şi se bazează pe evaluarea consecinţelor acţiunii în funcţie de cât de mult bine sau rău produc în lume. Utilitarismul are o tradiţie îndelungată în filosofia politică contemporană, pornind de la concepţiile lui Jeremy Bentham şi John Stuart Mill, fiind reprezentat printre

[6] Toni Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>? Moral Agents and Intelligence Gathering" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010, 122-125.
[7] Ibid, 121.
[8] Ibid, 125.
[9] Michael Herman, „Ethics and Intelligence after September 2001" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010, 107.

contemporani de Peter Singer şi Henry Sidgwick. Principiul de bază al acestei concepţii este că o acţiune sau o regulă trebuie evaluată din punct de vedere moral printr-o operaţiune de a compara binele pe care îl produce cu răul pe care îl generează şi de a căuta ca acţiunea să producă cât mai mult bine. Se poate spune că ideea centrală a utilitarismului este maximizarea utilităţii (indiferent cum este aceasta definită), oferind fiecărei persoane o importanţă egală.[10] Bineînţeles, diversele critici la adresa acestei concepţii au condus la rafinarea ei pentru a evita implicaţiile negative, implicaţii care sunt folosite şi de Erskine în critica adresată lui Herman. Prima dintre ele se referă la imposibilitatea de a defini binele şi răul rezultat dintr-o acţiune într-un mod unitar şi universal. Încercând să definească ce reprezintă binele sau răul pe care acţiunea de intelligence trebuie să îl promoveze sau împiedice, Herman nu intră în dezbateri filosofice, ci foloseşte „termeni comuni" precum „încurajarea comportamentului responsabil al guvernelor, relaţiile inter-state bune, minimizarea tensiunilor, cooperarea pentru scopuri valoroase şi evitarea războiului"[11]. Pe de altă parte, Erskine critică această abordare deoarece consideră că standardele a ceea ce este bine şi ceea ce este rău nu sunt clare.[12]

Un al doilea argument împotriva teoriilor utilitariste este că ignoră „faptul că indivizii sunt fiinţe umane distincte"[13] Astfel, cel puţin teoria utilitaristă clasică, permite ca un rău foarte mare să i se facă unei persoane pentru a genera un bine relativ mic pentru multe alte persoane. Cel mai bun exemplu împotriva utilitarismului este folosirea torturii pentru a afla informaţii ce pot împiedica o ameninţare la adresa a multe persoane. Cu excepţia unei situaţii extreme, tortura reprezintă un rău foarte mare, iar de multe ori informaţiile obţinute împiedică doar ameninţări puţin relevante. Acest argument este folosit şi de Erskine.[14]

Ultima critică la adresa utilitarismului este că acesta trebuie să ţină cont şi de rezultatele neintenţionate ale acţiunii pentru a calcula „balanţa permisibilităţii". De multe ori o acţiune poate conduce şi la afectarea

[10]Will Kymlicka, Contemporary Political Philosophy: an introduction Oxford:Oxford University Press, 2002 12.
[11] Herman, „Ethics and Intelligence after September 2001", 111.
[12]Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>", 130.
[13] John Rawls, A Theory of Justice, second edition Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1999, 167.
[14] Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>", 129.

persoanelor care nu sunt direct implicate, fie prin compromiterea reputaţiei sau suferinţă emoţională. Erskine consideră că acest argument limitează nejustificat marja acţiunii de intelligence permisibile, având în vedere că aproape toate acţiunile au consecinţe neintenţionate care sunt greu de prevăzut.[15] De exemplu, obţinerea de informaţii de la instituţie străină care este o ţintă legitimă poate afecta, fără ca acesta să fie scopul acţiunii, cariera celor care trebuiau să păzească această informaţie. Dacă este pus în balanţă şi acest rău neintenţionat, este posibil ca acţiunea împotriva acelei ţinte legitime să fie considerată impermisibilă.

O elaborare a teoriei utilitariste este concepţia lui Ross Bellaby, care porneşte de la principiul *primum non nocere*[16] sau în primul rând nu face rău. Bellaby analizează câteva concepţii preluate din literatura filosofiei politice, dar este cel mai pregnant influenţat de teoria capabilităţilor lui Amartya Sen şi Martha Nussbaum, Bellaby defineşte câteva interese de bază ale individului (spre deosebire de Herman, care defineşte interesele societăţii internaţionale ca bază de comparaţie). Aceste interese sunt integritatea fizică şi mentală, autonomie, libertate, sentimentul de încredere în sine şi protejarea spaţiului privat. Fiecare dintre aceste interese pot fi afectate de acţiunile de intelligence în diverse moduri, de la tortură, care le răneşte pe primele până la violarea spaţiului privat.[17] Bellaby nu propune soluţii diferite bazate pe teoria sa, ci preferă să se raporteze la teoria războiului/intelligence-ului drept (discutată mai jos) ca rezolvare a problemei propuse.

Cea de-a treia concepţie a eticii prezentată de Erskine este cea deontologică derivată din imperativul categoric aşa cum acesta este definit de Immanuel Kant. Acesta interzice expres anumite acţiuni în orice condiţii. Imperativul categoric poate fi formulat în două moduri: „Acţionează astfel încât norma care îţi ghidează acţiunea poate deveni o normă universală" şi „Acţionează astfel încât să îi tratezi pe ceilalţi ca scopuri în sine şi nu ca mijloace"[18], ambele reprezentând o interdicţie absolută faţă de acţiuni precum minciuna, invadarea spaţiului privat sau încălcarea promisiunilor făcute. Atât perspectiva kantiană cât şi cea utilitaristă, spre deosebire de cea

[15] Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>", 133.
[16] Ross Bellaby, „What's the Harm? The Ethics of Intelligence Collection", Intelligence and National Security, Vol 27, Issue 1, 2012, pp 93-117.
[17] Ibid, 109.
[18] Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>" 132.

realistă oferă o importanţă morală egală altor state şi cetăţenilor acestora, propunând însă soluţii diferite.

O importantă teorie morală este cea a intelligence-ului „just" sau „drept"[19], o aplicare la activitatea de intelligence a concepţiilor moderne a războiului drept. Teoria războiului drept este reprezentată în literatura de specialitate de Michael Walzer, Jeff McMahan şi Frances Kahm. Principala susţinătoare a acestei viziuni în domeniul intelligence-ului este Angela Gendron.[20] În primul rând, aceasta distinge, aşa cum o face şi teoria războiului drept, între *jus ad bello* (dreptul moral de a porni un război – adaptat apoi de Quinlan ca *jus ad intelligentiam*) şi *jus in bellum* (modul de a acţiona în timpul unui conflict-adaptat ca *jus in intelligentsia*),[21] considerând că şi acţiunile de informaţii trebuie judecate conform ambelor cerinţe. Michael Quinlan consideră în mod corect că adaptarea teoriei războiului drept la acţiunea de informaţii trebuie făcută creativ deoarece între cele două activităţi există diferenţe semnificative. În primul rând, se cunoaşte mult mai puţin despre acţiunile de informaţii decât despre acţiunile militare, iar discutarea acestora poate avea loc doar în termeni generali şi simplificaţi. În al doilea rând, guvernele sunt dispuse să ofere foarte puţine informaţii despre limitele comportamentului tolerat din partea adversarilor pentru a nu le lăsa acestora spaţiu de manevră.[22]

Astfel, atât Gendron cât şi Quinlan acceptă că există diferenţe radicale între teoria războiului drept şi teoria intelligence-ului drept în privinţa părţii de *jus ad bello/intelligentiam.* Dacă războiul poate fi legitim doar atunci când statul a fost atacat sau când există o ameninţare gravă şi iminentă, activitatea de informaţii poate fi desfăşurată în mod legitim cu scopul de a identifica şi combate ameninţări înainte ca acestea să se manifeste. Bineînţeles, pentru partea de identificare a ameninţărilor, Gendron recomandă folosirea a mijloace cât mai puţin intruzive până la

[19] O notă asupra traducerii: în limba engleză se foloseşte termenul de „just war" sau „just intelligence". Pe de altă parte, în traducerile din limba română a operelor filozofice ce tratează subiectul „justice" se foloseşte termenul de „dreptate", termenul de „justiţie" fiind rezervat dezbaterilor cu privire la aplicarea şi interpretarea legii.

[20] Angela Gendron, „Just War, Just Intelligence: An Ethical Framework for Foreign Espionage", International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Vol 18, No.3, 2005, 398-434.

[21] Ibid, 415.

[22] Quinlan, „Just Intelligence: Prolegomena to an ethical theory", 4.

descoperirea unor indicii puternice despre evoluţia către materializare a unei ameninţări. De exemplu, această abordare exclude spionajul economic efectuat strict pentru obţinerea unui avantaj competitiv pentru o ţară sau spionarea vieţii private a unui individ fără ca acesta să aibă o funcţie din care să poată da ordine ce conduc la o potenţială acţiune periculoasă.

În privinţa comportării în cazul desfăşurării acţiunilor de informaţii, Gendron propune criteriile clasice ale războiului drept: proporţionalitate, probabilitatea succesului, luarea în considerare a consecinţelor neintenţionate şi diferenţierea între combatanţi şi necombatanţi.[23] Pentru ultimul criteriu, Gendron citează propunerile lui Tony Pfaff şi Jeffrey Tiel, care consideră că există o scară a implicării în activitatea de informaţii, măsurile putând fi dozate în funcţie de aceasta. Astfel persoanele care nu au nici o legătură cu activitatea de informaţii a unui stat ar trebui vizate doar de măsuri minim intruzive, pe când ofiţerii de informaţii activi pot fi supuşi inclusiv unor măsuri de genul şantaj cu probe fabricate sau interogare dură.[24] De asemenea principiul proporţionalităţii vizează adoptarea unei măsuri suficient de intruzive pentru a asigura succesul dar nu mai mult decât atât. Principiul probabilităţii succesului stipulează că trebuie adoptată metoda cu cea mai mare şansă de reuşită din cele disponibile, fără a încerca toate metodele şi a aştepta existenţa unor consecinţe negative.[25] Astfel, Gendron concluzionează că evaluarea morală a acţiunilor de informaţii poate fi plasată într-o matrice, iar metodele pot fi alese în funcţie de ostilitatea adversarului, opacitatea organizaţiei-ţintă şi gravitatea şi iminenţa ameninţării.[26]

Criteriile stabilite de teoria războiului drept sunt similare la aproape toţi autorii, dar există mici diferenţe între aceştia. De exemplu, pe propunerile lui Gendron, Bellaby adaugă şi criteriile intenţiei şi autorităţii legitime. Criteriul intenţiei limitează metodele acţiunii de informaţii doar la acelea care servesc intenţia legitimă de a combate ameninţarea, excluzându-le pe cele care servesc unor scopuri strict egoiste cum ar fi răsturnarea unui regim advers pentru a aduce beneficii economice propriului stat. În plus, acţiunea de informaţii trebuie ordonată doar de cei care au autoritatea

[23] Gendron, „Just War, Just Intelligence", 419.
[24] Gendron, „Just War, Just Intelligence", 419, Tony Pfaff and Jeffrey R. Tiel, „The ethics of espionage", Journal of Military Ethics, Vol 3, No. 1, 2004, 1-15.
[25] Gendron, „Just War, Just Intelligence", 425.
[26] Gendron, „Just War, Just Intelligence", 427.

legitimă într-un stat, fie reprezentantul suprem al puterii executive pentru acţiunile externe, fie o autoritate de impunere a legii cu acordul autorităţii judiciare pentru acţiunile împotriva propriilor cetăţeni.

În contextul românesc, aspectele etice au fost discutate cu aplicare la activitatea de obţinere de informaţii din surse deschise. Astfel s-a recomandat ca informaţiile obţinute din surse deschise „pentru a putea fi incluse într-un dosar[…]să se refere la o încălcare a legii, nefiind relevantă sursa acesteia […] întrucât, ulterior, ar putea apărea probleme în a justifica păstrarea informaţiilor despre persoana suspectată, în cazul în care legătura dintre aceasta şi o grupare teroristă sau extremistă nu poate fi probată în urma coroborării datelor provenite din surse diferite".[27]

Concluzia care se desprinde din literatura de specialitate este că acţiunile întreprinse pentru culegerea de informaţii nu pot fi aplicate în mod nediscriminatoriu şi cu orice scop. Cei care decid asupra operaţiunilor trebuie să evalueze scopul acestora (dacă se caută descoperirea sau combaterea unei ameninţări grave şi eventual iminente) precum şi intruzivitatea metodelor raportată la şansa de succes a operaţiunii, la proporţia dintre scop şi mijloace şi la tipul adversarului. Pentru a prezenta exemple extreme, este legitim să fie amplasate dispozitive de ascultare în locaţii unde se presupune că se plănuiesc atacuri teroriste sau ca aceste locaţii să fie percheziţionate în mod secret (un caz cunoscut în care o astfel de percheziţie a avut loc este cel al planului de a arunca în aer câteva avioane transatlantice în 2006 cu explozibili lichizi, care a fost zădărnicit după, printre altele, percheziţia secretă a apartamentului unuia dintre suspecţi[28]) dar nu este legitim să fie folosite aceste metode împotriva unor grupuri ce exprimă opinii politice diferite de cele ale guvernului. La fel este acceptabil să fie recrutate surse umane (chiar şi prin şantaj) dintre oficialii unui regim despre care se poate crede că dezvoltă un program de arme nucleare cu intenţia de a le folosi, dar ilegitim să se facă acest lucru împotriva unui regim fără intenţii belicoase. Bineînţeles, şi în cazul unui astfel de regim este perfect acceptabil să fie monitorizate şi analizate discursurile publice ale oficialilor acestora pentru a evalua intenţiile înaintea încheierii unui tratat comercial bilateral. Se poate astfel afirma că acţiunea de informaţii trebuie să fie graduală.

---

[27] Cristina Posaştiuc, Emilia Enescu, „Aspecte etice în activitatea de intelligence din surse deschise" în Revista Română de Studii de Intelligence nr. 4/decembrie 2010.

[28] BBC.co.uk, Liquid bomb plot: What happened, 9.09.2008, .http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7564184.stm, Accesat 15.10.2014.

Cazul spionajului împotriva Germaniei

În vara lui 2014 un puternic scandal de spionaj a zguduit relaţia dintre Germania şi Statele Unite ale Americii, două ţări considerate aliate. După defectarea lui Edward Snowden, o serie de documente secrete ale National Security Agency au fost revelate publicului, permiţând o oamenilor de rând să afle multe despre activităţile secrete ale NSA-ului. Una dintre cele mai importante revelaţii a fost aceea că agenţia de informaţii americană ar fi interceptat convorbirile cancelarului Angela Merkel timp de circa zece ani, începând din 2002, atunci când aceasta începuse să se afirme pe scena politică naţională, până în 2013. O investigaţie a ziarului *Der Spiegel*, bazată pe documentele lui Snowden a condus la un scandal major între cele două ţări[29].

Conform acestor dezvăluiri, o unitate specială a NSA ar fi instalat echipament de interceptare în mansarda ambasadei americane din Berlin, echipament folosit pentru interceptarea conversaţiilor telefonice din cartierul guvernamental. Odată confruntaţi cu această descoperire, oficialii germani i-au contactat pe omologii lor americani, care atât în discuţiile bilaterale cât şi în public, nu au confirmat dar nici nu au infirmat acuzaţiile.[30] Purtătorul de cuvânt al cancelarului german a numit această acţiune „o gravă încălcare a încrederii", iar Angela Merkel şi-a exprimat nemulţumirea direct într-o convorbire telefonică cu Barack Obama.[31] De asemenea, s-a considerat că acest scandal poate conduce la îngheţarea negocierilor pentru acordul de liber-schimb transatlantic (TTIP), actualmente în discuţie între Uniunea Europeană şi Statele Unite ale Americii.

Parteneriatul transatlantic de schimb şi investiţii (TTIP) este un acord de proporţii actualmente aflat în negociere între SUA şi Uniunea Europeană. Scopul său este de a elimina barierele împotriva comerţului liber între cele două blocuri, prin renunţarea la tarife vamale şi prin armonizarea barierelor non-tarifare precum standardele de siguranţă. Comisia Europeană consideră că un astfel de acord ar aduce o sporire de 120 miliarde euro a

[29] Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin, http://www.spiegel.de/international/germany/cover-story-how-nsa-spied-on-merkel-cell-phone-from-berlin-embassy-a-930205.html, Accesat la data de 15.10.2014.
[30] Ibid.
[31] Ibid.

PIB-ului agregat al ţărilor UE.[32] Negocierile asupra acestui acord au fost grav periclitate de scandalul de spionaj discutat în acest articol.[33]

Pe lângă scandalul interceptării telefoanelor, două alte revelaţii au dus la răcirea şi mai accentuată a relaţiilor dintre cele două ţări. La doar câteva luni după ce Edward Snowden a adus la cunoştinţa publicului acţiunile NSA, doi angajaţi ai guvernului federal german, unul de la Ministerul Apărării şi altul de la BND (Serviciul de Informaţii Externe al Germaniei) au fost arestaţi sub acuzaţia de spionaj în favoarea SUA. Toate acesta au condus până la urmă la expulzarea şefului CIA din Germania[34] şi la diminuarea considerabilă a încrederii dintre cele două ţări. Oficialii americani au reacţionat cu iritare la această expulzare, afirmând că Germania ar trebui să se preocupe mai mult de spionajul rusesc sau chinezesc[35]. În ciuda acestor afirmaţii şi acţiuni, oficialii germani au încercat să negocieze cu SUA un acord care să interzică spionajul între cele două ţări, cerând ca Germania să fie acceptată în clubul ţărilor anglo-saxone (SUA, Marea Britania, Canada, Australia, Noua Zeelandă) care acceptă să renunţe la acţiunile de informaţii una împotriva celeilalte.[36]

Astfel, acest caz a reprezentat una dintre cele mai spectaculoase devoalări ale unor acţiuni de spionaj între ţări aliate în ultimul timp (acesta poate fi comparat cu cazul Pollard din anii 80)[37]. Conform declaraţiilor oficialilor germani, aceştia au avut prea multă încredere în SUA, considerând că spionajul între aliaţi nu se practică şi preferând să îşi

---

[32] European commission, The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership, http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/, Accesat 15.10.2014.

[33] Bloomberg.com, German Spy Scandal Tests Merkel's Partnership With U.S, 8.07.2014 http://www.bloomberg.com/news/2014-07-08/merkel-tested-as-u-s-partner-by-spy-uproar-in-germany.html, Accesat 15.10.2014.

[34] Bbc.com, Germany expels CIA official in US spy row, 10.07.2014 http://www.bbc.com/news/world-europe-28243933 Accesat 15.10.2014.

[35] Deutsche Welle, US irritated by German response to spying scandal, 11.07.2014, http://www.dw.de/us-irritated-by-german-response-to-spying-scandal/a-17780705, Accesat 15.10.2014.

[36] Stephane Lefebvre, „The Difficulties and Dillemas of Intelligence Cooperation", International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol 16, No.4, 2003, 527-540.

[37] Cssmonitor, Who is Jonathan Pollard, and why is his spy case inflammatory? http://www.csmonitor.com/USA/DC-Decoder/2014/0401/Who-is-Jonathan-Pollard-and-why-is-his-spy-case-inflammatory-video, Accesat 15.10.2014.

concentreze capacităţile limitate (cel puţin relativ cu cele ale SUA)[38] asupra ameninţărilor clasice cum ar fi Rusia, China sau reţelele teroriste.

Analiza acţiunilor de spionaj ale SUA din punct de vedere al principiilor eticii de intelligence

Cu excepţia paradigmei realiste, toate celelalte teorii asupra permisibilităţii acţiunii de informaţii duc la o evaluare negativă a acţiunilor serviciilor de informaţii americane. Teoria realistă consideră că aproape orice este permis şi că nevoia unui stat de a îşi maximiza puterea nu poate cunoaşte limitele alianţelor sau promisiunilor formale. De asemenea, această teorie nu ţine seama de scopul urmărit de acţiune, considerând că ţelul de a afla poziţia unui stat cu care se desfăşoară o negociere comercială este la fel de legitim precum acela de a combate acţiunile unui stat potenţial inamic.

Lăsând la o parte paradigma realistă, celelalte teorii morale evaluate condamnă profund acţiunile SUA în relaţia cu Germania. Teoria utilitaristă ar considera că acţiunile SUA sunt greşite deoarece produc doar un bine foarte mic pentru SUA şi pentru comunitatea internaţională în general (descoperirea unor intenţii de politică externă care oricum ar putea fi aflate, probabil, relativ uşor pe canalele diplomatice obişnuite), dar cauzează un rău foarte mare (ruperea încrederii între două ţări aliate, diminuarea schimbului de informaţii între serviciile celor două ţări, cu potenţiala consecinţă a scăderii capacităţii de combatere a ameninţărilor reale, cum ar fi Rusia, China sau terorismul, slăbirea încrederii cetăţenilor în comunitatea transatlantică, îngheţarea negocierilor pentru TTIP).

Din punct de vedere al principiului gradualităţii, aşa cum acesta a fost desprins din teoria intelligence-ului drept, acţiunile SUA sunt criticabile în privinţa tuturor aspectelor. În primul rând, scopul urmărit nu a fost combaterea unei ameninţări deja detectate prin folosirea surselor deschise sau mijloacelor puţin intruzive. Nu este clar care a fost scopul interceptării telefonului cancelarului Merkel timp de zece ani, dar este posibil că informaţiile obţinute au fost folosite pentru a anticipa mişcările Germaniei în politica externă sau a evalua poziţiile acesteia în negocieri comerciale. Germania nu reprezintă în mod tradiţional o ameninţare pentru SUA şi este posibil de imaginat că interceptarea telefonului nu relevat informaţii care să

[38] Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin.

schimbe această percepţie. În plus, recrutarea de surse umane în interiorul agenţiilor germane militare şi de informaţii relevă faptul că scopul urmărit nu este doar obţinerea de informaţii asupra politicii externe, ci şi asupra celei de apărare, eventual pentru a critica insuficienta (din perspectiva SUA) colaborare între cele două ţări în domeniul militar sau faptul că Germania nu investeşte suficient în dezvoltarea resurselor NATO[39].

Acceptând că urmărirea politicii externe germane este un scop legitim, este clar că mijloacele folosite au fost disproporţionate şi nediscriminatorii. În primul rând, acest scop poate fi realizat şi prin folosirea analizelor bazate pe informaţii open source, precum discursurile cancelarului Merkel sau ale altor oficiali din ministerul de externe sau ministerul apărării sau documentele oficiale de politică externă germane. Având în vedere colaborarea strânsă între aceste două ţări, este de presupus că există suficiente canale de comunicare pentru ca intenţiile celor două ţări să fie comunicate departe de ochii publicului.

De asemenea, interceptarea comunicaţiilor se pare că a fost făcută nediscriminatoriu, aparatura fiind aţintită direct către cartierul guvernamental[40], interceptând tot ce era posibil şi urmărind multe numere de telefon. Se poate imagina ideea că, deşi scopul este greşit şi mijloacele disproporţionate, persoanele ale căror telefoane ar fi fost interceptate ar fi putut fi alese în funcţie de probabilitatea ca să ofere cele mai multe informaţii valoroase fără ca interceptarea să aibă loc nediscriminatoriu. Din ceea ce a putut fi relevat publicului, se poate însă deduce că abordarea a fost diferită. În cele din urmă, se poate afirma şi că metodele nu au fost proporţionale cu tipul de societate în care s-a acţionat, Germania fiind o societate relativ deschisă, unde intenţiile guvernului sunt în mare parte publice şi care îşi protejează doar datele private ale cetăţenilor şi cele strict necesare pentru securitatea naţională.

Pe lângă toate cele menţionate mai sus, se poate analiza gravitatea scandalului de spionaj şi din punctul de vedere al faptului că Germania şi SUA sunt ţări aliate în NATO. Dacă anumite datorii morale sunt universale, se poate spune că datoriile morale între cei aflaţi în relaţii de apropiere sunt mai stringente. De exemplu, o persoană nu are neapărat o îndatorire de a

[39] Time, Not New NATO News, http://nation.time.com/2011/06/10/not-new-nato-news/, Accesat 15.10.2014.
[40] Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin.

ajuta financiar o persoană pe care nu o cunoaşte şi care nu se află într-o nevoie imediată, dar această datorie apare faţă de un prieten. Forţa obligaţiei morale devine aproape imperativă dacă acea persoană a promis prietenului său că îl va ajuta. Cazul relaţiei dintre Germania şi SUA se află undeva la mijlocul acestui continuum al imperativităţii îndatoririi morale. Pe de-o parte, nu a existat o promisiune explicită a nu întreprinde acţiuni de informaţii împotriva Germaniei, aşa cum SUA a acceptat faţă de celelalte ţări anglo-saxone. Pe de altă parte, însă relaţia strânsă de cooperare a lăsat de înţeles Germaniei că SUA nu este o ameninţare din acest punct de vedere, determinând-o să îşi concentreze resursele către alte ţinte. Un caz permanent menţionat în literatură este cel al secretarului de stat al S.UA. Henry Stimson care în 1929 a închis departamentul de decriptare al SUA înfiinţat în primul război mondial, afirmând că „Gentlemenii nu îşi citesc unui celuilalt corespondenţa”.[41] La vremea respectivă, Stimson considera că toate celelalte ţări trebuie tratate într-un mod respectuos. În contextul actual, se poate spune că, mediul de securitate internaţional a condus la eliminarea regulilor de politeţe, dar că o relaţie de alianţă are ca efect implicit ca unul dintre aliaţi să creadă că celălalt se va purta conform acestor reguli cel puţin în relaţia dintre ei.

Bineînţeles, cele menţionate mai sus nu exclud legitimitatea întreprinderii unor acţiuni similare de către SUA sau de către alte ţări NATO împotriva ţărilor sau organizaţiilor care reprezintă o ameninţare la adresa securităţii lor, cum ar fi Rusia, China sau ISIS. Totuşi, principiile dezvoltate de literatura eticii de intelligence permit evaluarea unor acţiuni întreprinse pentru a discuta permisibilitatea acestora.

Concluzii

Plasată la intersecţia recunoaşterii nevoii de securitate şi dreptului moral al statului de a asigura siguranţa propriilor cetăţeni cu filosofia politică care oferă un statut moral egal tuturor indivizilor, literatura eticii de intelligence caută să creeze o punte între aceste două imperative. Principiul gradualităţii, aşa cum a fost decelat în acest articol recunoaşte importanţa ambelor perspective, realizând un balans de multe ori considerat imposibil.

[41] R.V. Jones „Intelligence Ethics” în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006, 21.

Aplicarea sa la cazuri concrete este de multe ori în concordanţă şi cu intuiţiile individului asupra a ceea ce ar trebui să facă un stat democratic, permiţând acţiuni împotriva ameninţărilor dar interzicând acelaşi comportament împotriva altor ţinte.

Scandalul revelat de Edward Snowden poate reprezenta un punct de pornire pentru noi reguli ale cooperării transatlantice în domeniul informaţiilor, ducând la creşterea colaborării şi stabilirea de noi reguli pentru a stimula încrederea reciprocă. O perioadă de reflecţie se impune totuşi pentru analiza concluziilor evenimentelor şi pentru refacerea relaţiilor de cooperare.

Bibliografie

Cărţi şi articole

1. Bellaby, Ross „What's the Harm? The Ethics of Intelligence Collection", Intelligence and National Security, Vol 27, Issue 1, 2012, pp 93-117.

2. Erskine, Toni „<<As Rays of Light to the Human Soul>>? Moral Agents and Intelligence Gathering" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010

3. Gendron, Angela, „Just War, Just Intelligence: An Ethical Framework for Foreign Espionage", International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Vol 18, No.3, 2005, 398-434.

4. Godfrey J.E. Drexel „Ethics in intelligence" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006.

5. Herman, Michael „Ethics and Intelligence after September 2001" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010.

6. Jones, R.V. „Intelligence Ethics" în Jan Goldman (ed.) Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006.

7. Kant, Imanuel The Science of Right, https://ebooks.adelaide.edu.au/k/kant/immanuel/k16sr/introduction.html#D, Accesat 15.10.2014.

8. Kymlicka, Will Contemporary Political Philosophy: an introduction Oxford:Oxford University Press, 2002.

9. Lefebvre, Stephane „The Difficulties and Dillemas of Intelligence Cooperation", International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol 16, No.4, 2003, 527-540.

10. Pfaff ,Tony and Jeffrey R. Tiel, „The ethics of espionage", Journal of Military Ethics, Vol 3, No. 1, 2004, 1-15.

11. Posaştiuc, Cristina Emilia Enescu, „Aspecte etice în activitatea de intelligence din surse deschise" în Revista Română de Studii de Intelligence nr. 4 / decembrie 2010.

12. Quinlan, Michael „Just Intelligence: Prolegomena to an ethical theory", Intelligence and National Security Vol 22, No.1, 1-13.

13. Rousseau, J.J. On the Social Contract, translated by Jonathan Bennett, 2010, http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/rousseau1762.pdf, Accesat 15.10.2014, 17.

Resurse Online

1. Reuters, U.S. spy says just followed orders in Italy kidnap, 30.06.2009, http://www.reuters.com/article/2009/06/30/us-italy-usa-rendition-idUSTRE55T3H420090630, Accesat 15.10.2014.

2. BBC.co.uk, Liquid bomb plot: What happened, 9.09.2008, .http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7564184.stm, Accesat 15.10.2014.

3. Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin, http://www.spiegel.de/international/germany/cover-story-how-nsa-spied-on-merkel-cell-phone-from-berlin-embassy-a-930205.html, Accesat 15.10.2014.

4. European commission, The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership, http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/, Accesat 15.10.2014.

5. Bloomberg.com, German Spy Scandal Tests Merkel's Partnership With U.S, 8.07.2014 http://www.bloomberg.com/news/2014-07-08/merkel-tested-as-u-s-partner-by-spy-uproar-in-germany.html, Accesat 15.10.2014.

6. Bbc.com, Germany expels CIA official in US spy row, 10.07.2014 http://www.bbc.com/news/world-europe-28243933 Accesat 15.10.2014.

7. Deutsche Welle, US irritated by German response to spying scandal, 11.07.2014, http://www.dw.de/us-irritated-by-german-response-to-spying-scandal/a-17780705, Accesat 15.10.2014.

8. Cssmonitor, Who is Jonathan Pollard, and why is his spy case inflammatory? http://www.csmonitor.com/USA/DC-Decoder/2014/0401/Who-is-Jonathan-Pollard-and-why-is-his-spy-case-inflammatory-video, Accesat 15.10.2014.

Valentin Stoian este doctor în Ştiinţe Politice al Universităţii Central Europene, Budapesta. Este cercetător în cadrul Institutului Naţional de Studii de Intelligence, cu aria de expertiză în domeniile studiilor de securitate şi intelligence, drepturilor omului şi ştiinţelor politice.